

Karpiński, Rafał

"Pamiętnik oblężenia Częstochowy 1655 r.", O. Augustyn Kordecki, [Częstochowa 1982?] : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/1, 211-212

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Ta ważna dla historyka sztuki rozprawa, istotna też dla historyka religijności i szeroko rozumianej kultury, nie uniknęła pewnych anachronizmów: jaki jest sens informacji, że ambony śląskie badanego okresu stanowią trzecią część ambon istniejących na ziemiach polskich w dzisiejszych granicach?

R.K.

Marc Raeff, *The Well-Ordered Police State. Social and Institutional Change through Law in the Germanities and Russia, 1600—1800*, Yale University Press, New Haven and London 1983, s. X, 284.

Użyte w tytule pojęcie „policji” ma zakres szeroki, właściwy epoce, o której mówi książka Raeffa. Autor zastanawia się nad jednym z najbardziej intrygujących problemów historii społeczno-gospodarczej — przyspieszonym tempem rozwoju Europy w ostatnich stuleciach — i stara się określić, jaką rolę w tym procesie odegrały instytucje nowoczesnego państwa. Przedmiot badań Raeffa sytuuje się zatem na pograniczu historii społecznej i tradycyjnie rozumianej historii państwa i prawa.

Praca składa się z trzech części, powiązanych tematyką, lecz różniących się pod wieloma względami. Część pierwsza, oparta głównie na literaturze przedmiotu, zarysowuje intelektualne podłoże omawianych później przemian. Część druga, najobszerniejsza, wykorzystuje jako źródło niemieckie przepisy administracyjne z XVII i XVIII w. Kraje niemieckie zrodziły w tej dobie ideę „państwa policyjnego”, wszechogarniającego aparatu administracyjnego, rygorystycznie kierującego życiem społecznym i gospodarczym. Raeff analizuje metody, którymi teorię tę usiłowano wcielić w życie. Wreszcie część trzecia, owoc studiów autora nad historią Rosji, traktuje o mechanizmach i efektach przenoszenia w XVIII w. wspomnianych metod na grunt rosyjski. Dla Raeffa Rosja Piotra I i Katarzyny II może być modelowym przykładem modernizacji dokonywanej przy szczególnie znaczącym udziale państwa.

W obserwowanych działaniach administracji — w których obok świadomych dążeń władz zauważyć można łatwo przejawy własnej, wewnętrznej dynamiki rozwojowej instytucji — dostrzega autor czynniki zarówno pobudzające siły społeczeństwa, jak też kępujące je.

Najogólniej biorąc, Raeff uważa ideę „państwa policyjnego” za dążenie do forsowania rozwoju w ramach *status quo ancien régime'u*. Stąd stopniowo ujawniające się wewnętrzne sprzeczności tej teorii.

Książka opatrzona jest w obszerny wykaz źródeł i indeks rzeczowo-osobowy.

T.K.

O. Augustyn Kordecki, *Pamiętnik obłężenia Częstochowy 1655 r.* (b. wyd. m. r. wyd., [Częstochowa 1982?]), s. 128.

„Nova Gigantomachia contra Sacram Imaginem Deiparae Virginis” zwana potocznie — niezbyt szczęśliwie — pamiętnikiem A. Kordeckiego posiada bogatą literaturę (zwłaszcza prace A. Kerstena); była też kilkakrotnie wydawana: w języku oryginału (łacina) czterokrotnie w okresie staropolskim, tyleż razy w tłumaczeniu polskim. Pierwsza polska edycja „Nowej Gigantomachii” J. Łepkowskiego z 1858 r., była podstawą wszystkich kolejnych, z 1867, 1900, 1956, a także mniejszej. Obecne wydanie sprowadza się do przedruku „Nowej Gigantomachii” z edycji londyńskiej Tokarskiego z 1956 r. Książkę przygotowano na

sześćsetną rocznicę Obrazu Jasnogórskiego w Częstochowie. Nie opatrzone jej jakimkolwiek wprowadzeniem czy wstępem, nie mówiąc już o komentarzach czy indeksach. Czytelnik nie dowie się, że O. Kordecki napisał swój „pamiętnik” po łacinie. Edycja ta nie pretenduje oczywiście do miana naukowej; wobec bolesnego braku edycji krytycznej i trudności z dotarciem do tłumaczenia polskiego będzie siłą rzeczy wykorzystywana. Szkoda, że nie przyłożono się doń z większą starannością, zwłaszcza, że i korekta jest fatalna.

Niezbędna jest krytyczna, naukowa edycja „Nowej Gigantomachii” w języku oryginału.

R.K.

Chwała i sława Jana III w sztuce i literaturze XVII—XX w., Katalog wystawy jubileuszowej z okazji trzechsetlecia odsieczy wiedeńskiej. Wrzesień—Grudzień 1983, Muzeum w Wilanowie, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 1983, s. 310, ilustr.

Wśród licznych wystaw zorganizowanych dla uczczenia 300-lecia zwycięstwa pod Wiedniem na szczególną uwagę zasługuje ekspozycja zorganizowana w Muzeum w Wilanowie. Jest ona tym bardziej interesująca, że równocześnie z jej otwarciem ukazał się katalog zbiorów. W jego części wstępnej W. Fijałkowski wprowadza w klimat wystawy poruszając zagadnienia tworzenia legendy i kultu Jana Sobieskiego w okresie od XVII do XX w. Próby gloryfikacji hetmana miały miejsce już po zwycięstwie chocimskim, początkowo w literaturze — Wacław Potocki, Zbigniew Morsztyn a także w malarstwie — Ferdynand von Kessel. Koronacja wodza stanowiła istotny fakt w drodze do „sławy i chwały” Sobieskiego. Dopiero jednak *victoria* wiedeńska spowodowała reakcję w wielu dziedzinach sztuki o wymiarze nie tylko polskim, lecz także ogólnoeuropejskim. Wypada tu zaznaczyć istotną rolę króla i środowiska dworskiego a także Kościoła katolickiego w kształtowaniu mitu wodza-bohatera ocalającego Europę przed zalewem barbarzyńców. Fijałkowski podkreśla także znaczenie Pałacu Wilanowskiego jako pomnika siły i glorii Sobieskiego. Treści zawarte we wnętrzach pałacowych oraz układ i symbolika sztuki ogrodowej miały odzwierciedlać harmonię i ład panujące w rodzinie królewskiej. Miały być również prognozą i gwarancją szczęśliwego i spokojnego rozwoju ojczyzny. W dalszej części Fijałkowski ukazał rolę poszczególnych środowisk i osób prywatnych w narastaniu kultu Sobieskiego po jego śmierci. Rysuje się tu wyraźna linia, osiągająca swój punkt kulminacyjny w okresie II Rzeczypospolitej, podczas obchodów 250-lecia *victorii* w 1933 r. Jej wzrost wyznaczają punkty związane z obchodami rocznicowymi i z bieżącą sytuacją polityczną narodu i państwa. Uzupełnić należałoby tę część rozważań o rolę, jaką w kształtowaniu legendy Sobieskiego i pielęgnowaniu jego sławy odegrało miasto Lwów. Wszak tam na Wałach Hetmańskich stanął pomnik Jana III Sobieskiego, zaprojektowany przez znanego rzeźbiarza lwowskiego T. Barączę, odsłonięty 20 listopada 1898, przeniesiony po II wojnie światowej do Warszawy, obecnie w Gdańsku. We Lwowie powstało Muzeum Narodowe im. króla Jana III, otwarte w 1908 r. W ten sposób Lwów — *Semper Fidelis* — spłacił choć w części swój dług królowi i wodzowi, który otaczał miasto opieką i troską. Na zakończenie autor charakteryzuje w skrócie układ i rolę pomieszczeń, w których znajduje się wystawa. Tekst jest tłumaczony na język niemiecki.

W dalszej części publikacji Z. Maj zestawiał „Kalendarium do czasów króla Jana III Sobieskiego”. W dwóch kolumnach uwzględnione zostały fakty z życia monarchy i jego rodziny oraz, bez zbytej szczegółowości, wydarzenia dotyczące spraw Polski i sytuacji politycznej w Europie.